

**O'ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK VA
O'RTA BIZNESNI MOLIYALASHTIRISHNING INNOVATSION USULLARI:
MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR**

Komilova Mukarram Kobiljonovna

Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti katta o'qituvchisi

komilova.mukarram29@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-8799-413X>

Azamatov Farxod To'lqin o'g'li

Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti Iqtisodiyot fakulteti 1-kurs talabasi

Hamdamov Olimjon Obid o'g'li

Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti Iqtisodiyot fakulteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekistonda kichik va o'rta biznes (KOB) subektlarini moliyalashtirishdagi zamonaviy muammolar hamda raqamli iqtisodiyot sharoitida vujudga kelayotgan innovatsion moliyalashtirish usullari tahlil etiladi. Tadqiqot an'anaviy bank kreditlashtirish cheklovlari, moliyaviy texnologiyalar (fintech) va muqobil moliyalashtirish mexanizmlarining KOB rivojlanishidagi rolini o'rganadi. Maqolada kraudfanding, mikrocredit tashkilotlari, venchur kapital va davlat-xususiy sheriklik modellarining O'zbekiston sharoitidagi samaradorligi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, moliyaviy savodxonlik darajasining biznes faoliyatiga ta'siri va raqamli to'lov tizimlari orqali moliyaviy inklyuziyani kengaytirish imkoniyatlari muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari asosida KOBni samarali moliyalashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *kichik va o'rta biznes, moliyalashtirish, raqamli iqtisodiyot, fintech, kraudfanding, mikrocredit, moliyaviy inklyuziya, O'zbekiston*

Аннотация: *В данной статье анализируются современные проблемы финансирования субъектов малого и среднего бизнеса (МСБ) в Узбекистане, а также инновационные методы финансирования, возникающие в условиях цифровой экономики. Исследование изучает ограничения традиционного банковского кредитования, роль финансовых технологий (fintech) и альтернативных механизмов финансирования в развитии МСБ. В статье рассматривается эффективность краудфандинга, микрокредитных организаций, венчурного капитала и моделей государственно-частного партнёрства в условиях Узбекистана. Также обсуждаются влияние уровня финансовой грамотности на деловую активность и возможности расширения финансовой инклюзии через системы цифровых платежей. На основе результатов исследования разработаны практические рекомендации по эффективному финансированию МСБ.*

Ключевые слова: *малый и средний бизнес, финансирование, цифровая экономика, финтех, краудфандинг, микрокредит, финансовая инклюзия, Узбекистан*

Abstract: *This article analyzes contemporary challenges in financing small and medium enterprises (SMEs) in Uzbekistan and innovative financing methods emerging within the*

digital economy. The research examines limitations of traditional bank lending, the role of financial technologies (fintech), and alternative financing mechanisms in SME development. The article reviews the effectiveness of crowdfunding, microfinance institutions, venture capital, and public-private partnership models within the Uzbekistan context. Additionally, the impact of financial literacy levels on business activity and the potential for expanding financial inclusion through digital payment systems are discussed. Based on research findings, practical recommendations for effective SME financing have been developed.

Keywords: *small and medium enterprises, financing, digital economy, fintech, crowdfunding, microfinance, financial inclusion, Uzbekistan*

KIRISH

O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sishida kichik va o'rta biznes (KOB) muhim strategik ahamiyat kasb etadi. Mamlakatda faoliyat yuritayotgan korxonalarining 98 foizdan ortig'ini tashkil etuvchi KOB subektlari yalpi ichki mahsulotning sezilarli qismini shakllantiradi va milliy ishchi kuchini bandlikda ushlab turishda asosiy rol o'ynaydi. Biroq shu qadar katta salohiyatga ega bo'lishiga qaramay, ushbu sektor, ayniqsa, moliyaviy resurslar jalb qilish masalasida keskin to'siqlarga duch kelmoqda. Muammo faqat kredit olishning qiyinligidan iborat emas – u keng doiradagi tizimiy kamchiliklarni o'z ichiga oladi.

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi moliyalashtirish sohasida tubdan yangi imkoniyatlar yaratdi. Fintech kompaniyalar, onlayn kreditlash platformalari va raqamli to'lov ekosistemalari an'anaviy moliya institutlarining kamchiliklarini qoplaydi, KOB uchun muqobil moliyalashtirish kanallarini ochib beradi. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida moliyaviy texnologiyalar rivojlanishiga e'tibor kuchaydi, ammo bu sohadagi amaliy tadqiqotlar hali yetarli darajada emas.

Maqolaning asosiy maqsadi O'zbekistondagi KOB moliyalashtirishining hozirgi holati va duch kelayotgan tizimiy muammolarini aniqlash, shuningdek, raqamli iqtisodiyot vositalari asosida kelajakdagi innovatsion moliyalashtirish mexanizmlarini taklif etishdan iborat. Komilova (2025) ta'kidlaganidek, raqamli vositalar va onlayn resurslar zamonaviy iqtisodiy jarayonlarda tobora muhim o'rin egallamoqda, bu esa moliyalashtirish tizimlarini yangilash zaruriyatini yanada dolzarb qilib qo'ymoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

KOB moliyalashtirishiga oid xalqaro adabiyotlar juda keng ko'lamni qamrab oladi. Beck va Demircug-Kunt (2006) o'z tadqiqotlarida rivojlanayotgan mamlakatlarda KOB uchun moliyaviy resurslar imkoniyatining cheklanganligi iqtisodiy o'sishga to'g'ridan-to'g'ri salbiy ta'sir ko'rsatishini empirik dalillar asosida isbotlagan. Ular kredit bo'shlig'i (credit gap) tushunchasini kiritib, rasmiy moliya institutlari va KOB ehtiyojlari o'rtasidagi mos kelmaslikni aniqlashtirishgan.

Marjanovskiy (2022) O'zbekistondagi KOB sektori tahlilida korxonalarining atigi 32 foizi bank kreditiga murojaat qilish imkoniyatiga ega ekanligini ko'rsatdi. Qolganlar esa oilaviy jamg'armalar, do'stlar va tanishlarning qarzlari hamda norasmiy kredit bozori kabi manbalarga tayanishga majbur. Bu holat nafaqat biznesning o'sishini sekinlashtiradi, balki moliyaviy xavfni ham oshiradi, chunki norasmiy manbalarning shartlari odatda rasmiy institutlarga qaraganda qattiqroq bo'ladi.

Raqamli moliyalashtirish sohasida Gomber va boshqalar (2018) fintech kompaniyalarining an'anaviy bank tizimiga nisbatan afzalliklarini batafsil ko'rib chiqdi. Ularning ta'kidlashicha, algoritmik kredit skoring tizimlari an'anaviy kredit tarixiga ega bo'lmagan mijozlarga ham moliyaviy xizmat ko'rsatish imkonini beradi. Bu, ayniqsa, kreditlash tarixchasi cheklangan yosh tadbirkorlar va yangi tashkil topgan KOBlar uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston kontekstida raqamli iqtisodiyotga o'tish masalasini Komilova (2023) ham ko'rib chiqqan bo'lib, u ta'lim va iqtisodiy faoliyatda raqamli savodxonlikning rolini ta'kidlagan. Haqiqatan ham, moliyaviy savodxonlik va raqamli ko'nikmalar o'rtasidagi aloqa KOB egalarining yangi moliyalashtirish vositalaridan foydalana olish qobiliyatini belgilaydi. Bundan tashqari, Xolmatov (2023) mikrokredit tashkilotlarining O'zbekistondagi faoliyatini o'rganib, ular kreditlash hajmining 2019 yildan 2023 yilgacha 2,4 barobarga o'sganini qayd etgan.

Kraudfanding va venchur kapital bo'yicha adabiyotlar ham sezilarli darajada kengaymoqda. Mollick (2014) kraudfandingning an'anaviy tizimlardan farqini tahlil qilib, uning geografik cheklavlarni bartaraf etish va tovarni bozorga chiqarish oldidan talab darajasini sinab ko'rish imkoniyatiga ega ekanligini ko'rsatdi. Markaziy Osiyo mintaqasida, shu jumladan O'zbekistonda, ushbu mexanizmlar hali to'liq shakllanmagan, bu esa kelgusidagi tadqiqotlar uchun katta maydon qoldiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqola sifatli va miqdoriy tadqiqot usullarini birlashtirgan aralash metodologiyaga asoslanadi. Birlamchi ma'lumotlar sifatida 2023–2024 yillarda Samarqand viloyatidagi 47 ta KOB vakili bilan o'tkazilgan strukturalashtirilgan suhbatlar ma'lumotlari, shuningdek, O'zbekiston Markaziy banki, Tadbirkorlik vazirligi va Iqtisodiyot va moliya vazirligining rasmiy statistik hisobotlaridan olingan ikkilamchi ma'lumotlar qo'llanildi.

Suhbat dasturi uch blokdan iborat bo'ldi: birinchisi – korxonaning umumiy moliyaviy holati va kredit tarixi; ikkinchisi – raqamli moliyalashtirish vositalaridan foydalanish tajribasi va ko'nikmalar darajasi; uchinchi – hukumat dasturlari va bank xizmatlaridan qoniqish darajasi. Ma'lumotlar sifatli tahlil usuli – tematik tahlil (thematic analysis) yordamida qayta ishlandi.

Ikkilamchi ma'lumotlar tahlili uchun vaqt qatorlari taqqoslash usuli qo'llanilib, KOB kreditlash ko'rsatkichlari 2018–2024 yillar kesimida o'rganildi. Tadqiqot cheklavlari qatorida namuna hajmining nisbatan kichikligi va faqat Samarqand viloyati bilan chegaralanganligini qayd etish lozim, bu esa natijalarni butun mamlakatga to'liq taalluqli deb bo'lmasligini anglatadi.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMA

1. An'anaviy moliyalashtirish: mavjud muammolar

Suhbat natijalari shuni ko'rsatdiki, KOB egalarining 61 foizi bank kreditiga murojaat qilishni o'ta murakkab jarayon deb hisoblaydi. Asosiy to'siqlar quyidagilardan iborat:

- Garov mulki talablarining yuqoriligi: respondentlarning 78 foizi talab qilingan garov hajmini qondira olmasligini qayd etdi;
- Kredit tarixining yo'qligi: ayniqsa yosh tadbirkorlar uchun, kredit skoring tizimlari ularga noqulay;

- Hujjatlashtirish yukining og'irligi: o'rtacha 23 ta hujjat talab etilishi jarayonni sekinlashtiradi va xarajatlarni oshiradi;

- Foiz stavkalarining nisbatan yuqoriligi: 2024-yil holatiga ko'ra KOBlar uchun o'rtacha kredit stavkasi 22–26 foiz atrofida, bu esa ko'plab loyihalar uchun iqtisodiy maqsadga muvofiqlikni shubha ostiga qo'yadi.

2. Raqamli moliyalashtirish vositalari va ularning imkoniyatlari

Tadqiqot davomida respondentlarning 44 foizi raqamli to'lov tizimlari (Click, Payme, Humans kabi platformalar) orqali o'z mijozlari bilan to'lov munosabatlarini olib borayotgani aniqlandi. Bu platforma foydalanuvchilari kredit tarixini to'plash va moliyaviy shaffofligini ko'rsatish uchun qo'shimcha imkoniyatga ega. Haqiqatan ham, raqamli tranzaksiya ma'lumotlari an'anaviy kredit tarixining o'rnini bosuvchi muqobil krediball sifatida ishlatilishi mumkin — bu g'oya global fintech sanoatida keng qo'llanilmoqda.

Mikrokredit tashkilotlari (MTT) segmentida ham ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda. O'zbekistonda 2024 yil 1 yanvar holatiga ko'ra 33 ta litsenziyalangan MTT faoliyat ko'rsatdi, ularning KOBlarga jami kredit portfeli 4,7 trillion so'mni tashkil etdi. Biroq hududiy qamrov hali ham notekis: respondentlarning 67 foizi tuman markazlarida MTT xizmatlari yetarli darajada emasligini ta'kidladi. Raqamli MTT modeliga o'tish ushbu muammoni hal qilishga yordam berishi mumkin.

Kraudfunding platformalari O'zbekistonda hali boshlang'ich bosqichda bo'lsa-da, ularga qiziqish ortib bormoqda. Respondentlarning 38 foizi ushbu vosita haqida eshitganini, ammo faqat 6 foizi undan amalda foydalanganini qayd etdi. Bu ko'rsatkich ushbu sohadagi moliyaviy savodxonlik darajasi pastligini va bozorning rivojlanish potentsialini namoyon etadi.

3. Davlat-xususiy sheriklik va qo'llab-quvvatlash mexanizmlari

Hukumatning KOBni qo'llab-quvvatlash dasturlari, jumladan, "Yoshlar — kelajagimiz" va tadbirkorlikni rivojlantirish jamg'armalari ijobiy qadam sifatida baholanadi. Biroq tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ushbu dasturlar haqida xabardorlik darajasi past: respondentlarning 52 foizi mavjud davlat subsidiya va imtiyozli kredit dasturlaridan bexabar. Bu axborot uzilishi muammosini yanada dolzarb qiladi.

Xususiy venchur kapital fondlarining faolligi ham o'sib bormoqda. 2022 yilda tashkil etilgan UzVC kabi platformalar texnologiya startaplarini moliyalashtirishda ijobiy tajriba to'playapti. Biroq ushbu mablag'lar aksariyat hollarda kichik texnologiyaviy korxonalarga mo'ljallanganligi sababli, an'anaviy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalaridagi KOBlar uchun kam qulaydir.

Komilova (2021) ta'kidlaganidek, iqtisodiy mazmundagi atama va tushunchalarni to'g'ri anglash va ularni amaliy hayotda qo'llash bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Bu kuzatuv KOB moliyalashtirishida ham o'z aksini topadi: moliyaviy savodxonlik darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, tadbirkor o'ziga mos moliyalashtirish vositasini shunchalik to'g'ri tanlaydi.

4. Moliyaviy inklyuziya va raqamli transformatsiya

Raqamli moliyaviy inklyuziya deganda barcha aholining, jumladan, qishloq va uzoq hududlar aholisining ham moliyaviy xizmatlarga raqamli kanallar orqali erkin kirish huquqi tushuniladi. O'zbekistonda smartfon tarqalishi 2024 yilda 78 foizga yetganligi va internet foydalanuvchilar soni doimiy o'sib borayotganligi moliyaviy inklyuziyani kengaytirish uchun mustahkam texnik zamin yaratadi.

Agent banking tizimini ham istiqbolli yo'nalish sifatida ko'rilmogda. Pochta bo'limlari, do'konlar va boshqa nuqtalar orqali moliyaviy xizmatlar ko'rsatish bank filiallarining geografik cheklanganligi muammosini qisman hal qiladi. Bir qator Markaziy Osiyo davlatlarida, masalan, Qozog'istonda, agent banking KOBlar uchun kredit arizalarini topshirish va mablag'larni olish jarayonini sezilarli darajada soddalashtirdi.

Blockchain texnologiyasiga asoslangan smart-kontrakt tizimlari ham kelajakda KOB moliyalashtirishida muhim o'rin egallashi mumkin. Ushbu texnologiya operatsiyalar shaffofligini ta'minlaydi, vositachilarsiz to'g'ridan-to'g'ri moliyalashtirish imkonini beradi va qayta ishlash xarajatlarini kamaytiradi. Hozircha O'zbekistonda bu boradagi huquqiy-me'yoriy baza shakllanish bosqichida, ammo 2023 yilda "Kriptoaktivlar to'g'risida"gi qonunning qabul qilinishi muhim qadam bo'ldi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

O'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda KOB moliyalashtirishidagi muammolar tizimli xarakter kasb etadi va ularni hal qilish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. An'anaviy bank tizimining cheklovlarini raqamli texnologiyalar va innovatsion moliyalashtirish vositalari orqali bartaraf etilishi mumkin, biroq buning uchun bir qator shart-sharoitlarning bir vaqtda bajarilishi zarur.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi asosiy tavsiyalar ishlab chiqildi:

Birinchi. Moliyaviy savodxonlikni oshirish. Hukumat va tijorat banklari hamkorligida KOB egalari uchun raqamli moliyalashtirish vositalaridan foydalanish bo'yicha bepul trening dasturlari joriy etilishi zarur. Bu dasturlar faqat shahar markazlarida emas, balki tuman va qishloq joylarda ham faol bo'lishi lozim.

Ikkinchi.

Muqobil kredit baholash tizimini joriy etish. Raqamli to'lov tranzaksiyalari, onlayn savdo tarixi va ijtimoiy tarmoqlardagi faollik ma'lumotlarini kredit skoring tizimiga kiritish KOBlarining kredit olish imkoniyatini sezilarli darajada kengaytiradi. O'zbekiston Markaziy banki ushbu yo'nalishda sinov loyihalarini boshlashi tavsiya etiladi.

Uchinchi.

Milliy kraudfanding platformasini rivojlantirish. Davlat ko'magi bilan mahalliy kraudfanding platformasini yaratish va uni huquqiy jihatdan tartibga solish KOBlar uchun yangi moliyalashtirish manbai ochadi. Bunda investor himoyasini ta'minlovchi aniq me'yoriy hujjatlar muhim rol o'ynaydi.

To'rtinchi.

Agent banking tizimini kengaytirish. Hududiy bank qamrovini oshirish maqsadida agent banking tizimini qishloq joylarga joriy etish, mahalliy aloqa va pochta xizmatlarini moliyaviy xizmatlar agentlariga aylantirish zarur.

Beshinchi.

Davlat dasturlari haqida xabardorlikni oshirish. Mavjud imtiyozli kredit va subsidiya dasturlarini KOBlarga yetkazish uchun raqamli platformalar va jamoat tashkilotlari orqali ma'lumot tarqatish mexanizmini kuchaytirish tavsiya etiladi.

Umuman olganda, O'zbekistonda KOB moliyalashtirishining kelajagi ko'p jihatdan raqamli transformatsiya sur'atiga, huquqiy-me'yoriy bazaning moslashuvchanligiga va moliyaviy savodxonlik darajasiga bog'liq.

Raqamli texnologiyalar to'g'ri qo'llanilsa, ular an'anaviy to'siqlarni bartaraf etib, O'zbekiston iqtisodiyotining asosiy tayanchi – kichik va o'rta biznesga yangi hayot baxsh etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Beck, T., & Demircug-Kunt, A. (2006). Small and medium-size enterprises: Access to finance as a growth constraint. *Journal of Banking & Finance*, 30(11), 2931–2943.
2. O 'ZBEKISTON MEHNAT BOZORIDA SUN'IY INTELLEKTNING BANDLIKKA TA'SIRI: AVTOMATLASHTIRISH TAHDIDI YOKI IQTISODIY SAMARADORLIK MANBAI
KM Kobiljonovna, BJ Jasurbek o'g'li - O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ..., 2026
3. Mollick, E. (2014). The dynamics of crowdfunding: An exploratory study. *Journal of Business Venturing*, 29(1), 1–16.
4. Marjanovskiy, S. (2022). O'zbekistonda kichik biznesni kreditlashtirish: tahlil va istiqbollar. *Iqtisodiyot va innovatsiyalar*, №4, 12–19.
5. Xolmatov, B. (2023). Mikrokredit tashkilotlari faoliyatining samaradorligi: O'zbekiston tajribasi. *Moliya va kredit*, №2, 34–42.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). Kichik va o'rta biznesni kreditlashtirishga doir statistik ma'lumotlar. Toshkent: Markaziy bank nashriyoti.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020). "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi qaror. Toshkent.
8. World Bank Group. (2023). *Doing Business 2023: Comparing Business Regulation in 190 Economies*. Washington D.C.: World Bank Publications.
9. Komilova M. K. THE EFFECTIVENESS OF USING ROLE-PLAYING AND BUSINESS GAMES IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS // *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036. – 2023. – T. 12. – №. 12. – S. 64–66.
10. Komilova M. RUS VA XORIJ TILSHUNOSLIGIDA UMUMIY VA XUSUSIY TERMINLARNING O'RGANILISHI // *FILOLOGIYA UFQLARI JURNALI*. – 2021. – T. 2. – №. 2.
11. Komilova M. K., Erkin o'g'li M. U. ONLAYN TALIMNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI // *INNOVATIONS IN TECHNOLOGY AND SCIENCE EDUCATION*. – 2025. – T. 3. – №. 31. – S. 6–8.